

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Ухвалено:

Рішення Вченої ради
Вінницького національного
аграрного університету

« 17 » 04 20__ року

Протокол № 9

Голова Вченої ради

 Ігор ДІДУР

Затверджено:

Ізектор
Вінницького національного
аграрного університету

 Григорій КАЛЕТНИК
« 17 » 04 20__ року

ПРОГРАМА
вступного іспиту з методології наукових досліджень замість ЄВВ
для здобуття третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ступеня доктора філософії

Вінниця – 2026

Програма вступного іспиту з методології наукових досліджень замість ЄВВ для здобуття третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії. Вінниця: ВНАУ, 2026. 17 с.

Програма вступного іспиту з методології наукових досліджень для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти ступеня доктора філософії відображає показники, критерії та рівні теоретичного й організаційного опанування методологією наукових досліджень й основних наукознавчих компетентностей, а також встановлює мінімум навчального матеріалу для розвитку передбачених навичок та умінь науково-дослідницької діяльності. У програмі представлено світоглядний, методологічний і наукознавчий категоріальний мінімум, яким має опанувати вступник до аспірантури, порядок допущення до іспиту, його структуру, а також список рекомендованої літератури.

Розробники: Макаров З.Ю., к. філ. н., доцент кафедри історії України та філософії Вінницького національного аграрного університету.

Рецензенти:

Яровий А.М., к.ф.н., доцент кафедри публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського;

Левчук К.І., д.і.н., професор, зав. кафедри історії України та філософії Вінницького національного аграрного університету.

Рекомендовано до видання Вченою радою Вінницького національного аграрного університету (протокол № 9 від 14 квітня 2026 р.)

Рекомендовано до видання Вченою радою факультету менеджменту та права (протокол № 9 від 14 квітня 2026 р.)

Схвалено навчально-методичною комісією факультету менеджменту та права (протокол № 7 від 10 квітня 2026 р.)

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Мета вступного іспиту до аспірантури	5
2. Характеристика змісту програми	6
3. Порядок проведення вступного іспиту до аспірантури	7
4. Структура екзаменаційного білета	8
5. Критерії оцінювання вступного іспиту до аспірантури	9
6. Тематика змісту іспиту	11
7. Список рекомендованої літератури	17

ВСТУП

Євроінтеграційні процеси в Україні та Болонський процес передбачають підготовку конкурентоспроможних фахівців з відповідним рівнем компетентностей з методології наукових досліджень, яка повинна стати важливим елементом їх професійної підготовки. Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженим Наказом по Міністерству освіти і науки України від 19 травня 2025 року № 740, передбачено складання вступниками до аспірантури вступного іспиту з методології наукових досліджень.

Програма вступного іспиту засвідчує перехід від розуміння базових положень методології наукових досліджень до їх практичного застосування в організації власної наукової роботи для забезпечення її ефективності та визнання.

Організація вступу на навчання для здобуття ступеня доктора філософії включає вступний іспит з методології наукових досліджень в обсязі, необхідному для навчальної та науково-дослідницької діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти; вміння планувати, проводити та оцінювати необхідні дії науковця; вміння встановлювати відповідні зв'язки в межах своєї навчально-наукової установи, а також виражати аргументовану думку з певних проблем методології наукових досліджень.

1. МЕТА ВСТУПНОГО ІСПИТУ ДО АСПІРАНТУРИ

Вступний іспит з методології наукових досліджень до аспірантури має на меті визначення рівня підготовки вступників з розуміння сутності наукового пізнання через аналіз методології наукового дослідження як специфічної форми пізнання й духовного виробництва в межах відповідного соціального інституту, ознайомлення із загальними закономірностями розвитку науки, її структурою та методологічними рівнями.

2. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТУ ПРОГРАМИ

Програма відображає конкретні уявлення й компетентності з методології наукових досліджень та встановлює мінімум навчального матеріалу для розвитку передбачених навичок та умінь науково-пізнавальної діяльності. Оволодіння ними передбачає демонстрацію високого рівня сформованості базових, загальних та функціональних уявлень про планування, організацію, оцінювання та визнання роботи науковця.

Для успішного засвоєння освітньо-професійної аспірантської програми з методології наукових досліджень вступники повинні мати базову вищу освіту в обсязі бакалаврської та магістерської програми, або за програмою «спеціаліст» за однойменною спеціальністю та здібності до оволодіння знаннями, уміннями та навичками в галузі загальнооекономічних, конкретно-економічних наук.

3. ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ВСТУПНОГО ІСПИТУ ДО АСПІРАНТУРИ

Організація і проведення вступного іспиту до аспірантури Вінницького національного аграрного університету з іноземної мови здійснюється відповідно до:

- Закону України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 р. (зі змінами);
- Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р. (зі змінами);
- Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII від 26.11.2015 р. (зі змінами);
- Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами);
- Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 6 березня 2024 року № 266, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14 березня 2024 року, №379/41724;
- Правил прийому на навчання до аспірантури (доктор філософії) та докторантури (доктор наук) Вінницького національного аграрного університету в 2024 році, затверджених рішенням Вченої ради ВНАУ від 29 березня 2024 року, протокол № 9;
- Положення про прийом на навчання до аспірантури та докторантури Вінницького національного аграрного університету на здобуття ступеня доктора філософії та доктора наук у 2024 році, затвердженого рішенням Вченої ради ВНАУ від 29 березня 2024 року, протокол № 9;
- Положення про приймальну комісію Вінницького національного аграрного університету в 2024 році, затвердженого рішенням Вченої ради ВНАУ від 29 березня 2024 року, протокол № 9;
- Положення про приймальну комісію вищого навчального закладу, затвердженого наказом МОН від 15 жовтня 2015 року № 1085 (зі змінами);
- Положення про предметні комісії для проведення вступних випробувань до аспірантури Вінницького національного аграрного університету в 2024 році, затвердженого рішенням Вченої ради ВНАУ від 29 березня 2024 року, протокол № 9;
- Положення про відділ аспірантури і докторантури Вінницького національного аграрного університету, затвердженого рішенням Вченої ради ВНАУ від 31 березня 2020 р., протокол № 10;

4. СТРУКТУРА ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТА

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний аграрний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Ректор

_____ Григорій КАЛІЕТНІК

«___» _____ 2026 р.

**Екзаменаційний білет №
для складання вступного іспиту
до аспірантури з методології наукових досліджень**

ВАРІАНТ №

В кожному з блоків завдань необхідно вибрати одну правильну відповідь з чотирьох запропонованих варіантів.

1. Тестові завдання (5 тестів з галузі «Наука та наукові дослідження в сучасному світі»)

2. Тестові завдання (10 тестів з галузі «Загальне уявлення про методологію наукового дослідження»)

3. Тестові завдання (4 тести з галузі «Система організації наукової діяльності»)

4. Тестові завдання (1 тест з галузі «Представлення наукових досліджень»)

Затверджено Вченою радою факультету менеджменту та права,
протокол № ____ від «___» _____ 2026 р.

5. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВСТУПНОГО ІСПИТУ ДО АСПІРАНТУРИ

На проходження тесту відведено 45 хвилин. Відповідно до Схеми нарахування балів, за кожну правильну відповідь на завдання абітурієнту нараховується 1 тестовий бал. Якщо вказано неправильну відповідь, або більше однієї відповіді, або відповідь не надано — абітурієнт отримує 0 балів.

Номер завдання	Правильна відповідь
1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	
11	
12	
13	
14	
15	
16	
17	
18	
19	
20	

Максимальна кількість тестових балів, яку можна набрати надавши правильні відповіді на всі запитання — 100. Для отримання позитивного результату складання ЄФВВ за шкалою 100–200 балів вступнику необхідно набрати щонайменше 25 тестових балів. Тобто, якщо абітурієнт отримає менше 25-ти, він вважатиметься таким, що не подолав мінімально допустимий поріг.

Критерії оцінки результатів вступних іспитів

Завдання	Бали
1. Тестові завдання з галузі «Наука та наукові дослідження в сучасному світі» 5 питань	Максимальна кількість – 25 балів по 5 балів за кожне питання
2. Тестові завдання з галузі «Загальне уявлення про методологію наукового дослідження» 10 питань	Максимальна кількість – 50 балів по 5 балів за кожне питання
3. Тестові завдання з галузі з галузі «Система організації наукової діяльності» 4 питання	Максимальна кількість – 20 балів по 5 балів за кожне питання
4. Тестові завдання з галузі з галузі «Представлення наукових досліджень» 1 питання	Максимальна кількість – 5 балів по 5 балів за кожне питання
Максимальна сума – 100 балів	

Про результати проходження предметного тесту (кількість набраних тестових балів) вступники дізнаються одразу після завершення тестування. Отримані бали за тест переводяться за таблицею в рейтингову оцінку за шкалою 100–200 балів.

Таблиця переведення тестових балів вступного іспиту з методології наукових досліджень для здобуття ступеня доктора філософії на основі НРК7 до шкали 100-200

Тестовий бал	Бал за шкалою 100-200
25	100
30	106,5
35	113
40	120
45	126,5
50	133
55	140
60	146,5
65	153
70	160
75	166,5
80	173
85	180
90	186,5
95	193
100	200

6. ТЕМАТИКА ЗМІСТУ ІСПИТУ

Вступник повинен знати основні положення з методології наукових досліджень в межах наведених тем, а також обґрунтовано відповідати на пов'язані з ними запитання:

Наука та наукові дослідження в сучасному світі

1. Відмінності науки від інших складових культури.
2. Наука та філософія, наука та релігія, наука та мистецтво.
3. Наука як система знань (теорії, закони, гіпотези, поняття, наукові методи).
4. Наука як дослідницька (пізнавальна) діяльність.
5. Види наукової діяльності (згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).
6. Наука як соціальний інститут.
7. Критерії науковості, які відрізняють науку від інших форм знання: об'єктивність та предметність; системність; є можливість перевірки; раціональність; доказовість; обґрунтованість і достовірність результатів; орієнтація на передбачення; наявність понятійно-категоріального апарату та власної методології.
8. Основні функції науки: пізнавальна, евристична, практична (виробнича), світоглядна, соціальна, культурно-виховна, освітня.
9. Сучасні підходи до класифікації наук: за цілями дослідження (фундаментальні, прикладні, розробки), за предметом (природничі, технічні, суспільні, гуманітарні).
10. Наука, ненаука, псевдонаука, протонаука.
11. Наука та доказовість, несуперечливість емпірично встановленим фактам, відтворюваність результатів.
12. Науковий скептицизм.
13. Поняття об'єкта і суб'єкта науки, їх взаємозв'язок та взаємозалежність.
14. Науковий факт, поняття, термін, категорія, ідея, проблема, гіпотеза, концепція, теорія, закон, закономірність, науковий принцип.
15. Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту»
16. Основні питання наукової діяльності, що регулюються законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту».
17. Третій рівень вищої освіти - кваліфікації, ступені, основні вимоги до компетентностей і результатів навчання.
18. Історичний, прагматичний, теоретичний, соціальний контекст поняття «наукове дослідження».
19. Зв'язок поняття «наукове дослідження» з іншими поняттями: знання, інформація, розвідка, пошук, відкриття, винахід, прогрес тощо.
20. Значення та функції наукових досліджень у сучасному суспільстві.
21. Наукове дослідження та інші види отримання інформації або

розв'язання проблем: практичний і теоретичний досвід, інстинктивні дії, навчання, дії навмання тощо.

22. Фундаментальні та прикладні наукові дослідження як основні форми наукової діяльності.

23. Визначення проблеми дослідження.

24. Підготовка, виконання дослідження.

25. Оприлюднення, обговорення й уточнення результатів як стадій (етапів) науково-дослідного процесу.

26. Класифікація наукових досліджень за сферою використання результатів (за цільовим призначенням).

27. Класифікація наукових досліджень за методами дослідження.

28. Класифікація наукових досліджень за джерелом фінансування.

29. Класифікація наукових досліджень за зв'язком з суспільним виробництвом.

30. Класифікація з наукових досліджень а тривалістю дослідження.

31. Класифікація наукових досліджень за стадіями дослідження.

32. Класифікація наукових досліджень за кількістю науковців, які працюють над дослідженням (одиничне, групове).

33. Класифікація наукових досліджень за кількістю задіяних наукових галузей (одна, комплексне або big science).

34. Визначення поняття «відкрита наука».

35. Наукова комунікація.

36. Відкриті наукові знання.

37. Відкрита наукова інфраструктура.

38. Відкрита участь соціальних суб'єктів.

39. Відкритий діалог з іншими системами знань.

40. Цінності та принципи відкритої науки

41. Цінності відкритої науки.

42. Принципи відкритої науки.

43. Переваги відкритої науки.

44. Ризики відкритої науки.

Загальне уявлення про методологію наукового дослідження

1. Методологія науки в широкому й вузькому значеннях.

2. Головна мета методології науки.

3. Методологічна основа наукового дослідження.

4. Методологія як загальна система і галузь теоретичних знань та уявлень.

5. Методологія як система найбільш загальних принципів пізнання.

6. Методологія як вчення про правила мислення.

7. Методологія як вчення про науковий метод.

8. Описова, нормативна, критична, прогностична функції методології науки.

9. Роль методології науки в забезпеченні об'єктивності та надійності наукових досліджень.

10. Міждисциплінарність у сучасній методології.
11. Структура методології за змістом (принципи, парадигми, цінності, теорії, поняття, методи, прийоми).
12. Поняття методу.
13. Визначення методу як способу досягнення певної мети, вирішення конкретного завдання.
14. Класифікація методів за типом знання, рівнем пізнання, методологією дослідження, способом організації наукового дослідження.
15. Характеристика методів (емпіричні, теоретичні, загальнонаукові, конкретно-наукові).
16. Ознаки наукового методу: об'єктивність, надійність, валідність, детермінованість, результативність, адекватність.
17. Поняття методики. Визначення методики як сукупності конкретних прийомів і процедур застосування певного методу.
18. Структура методики: мета, завдання, об'єкт, предмет, методи, інструменти, процедури, критерії оцінювання результатів).
19. Вимоги до методики: адаптивність, відтворюваність результатів, ефективність.
20. Спільне та відмінне між методом і методикою.
21. Філософська методологія як рівень методології науки.
22. Загальнонаукова методологія.
23. Загальнонаукові підходи, загальнонаукові принципи, загальнонаукові поняття.
24. Конкретно-наукова методологія.
25. Основні методологічні принципи наукових досліджень (об'єктивність, всебічність, сутнісний аналіз, єдність історичного і логічного, доказовість, альтернативність, системність).
26. Системний підхід як загальнонауковий підхід (сутність, основні вимоги до використання).
27. Поняття системи і структури.
28. Системний аналіз.
29. Характеристика аксіологічного підходу в контексті цінностей наукового знання, наукової діяльності, цінностей вченого.
30. Наукове пізнання та його ознаки.
31. Наукове пізнання як відносно самостійна, цілеспрямована пізнавальна діяльність.
32. Компоненти наукового пізнання: мета (цілі) пізнання; пізнавальна діяльність суб'єктів; об'єкти пізнання; предмет пізнання; методи та засоби пізнання; логічні форми та мовні засоби пізнання; результати пізнання.
33. Принципи наукового пізнання: принцип об'єктивності; принцип пояснення множини досліджуваних явищ за допомогою небагатьох загальних уявлень; принцип достатньої повноти обґрунтування; принцип системності; принцип єдності аналізу й синтезу; принцип єдності історичного й логічного; принцип сходження від абстрактного до конкретного.
34. Емпіричний рівень як рівень наукового пізнання.
35. Дослідницькі операції: спостереження за об'єктами; фіксація фактів;

проведення експериментів; встановлення емпіричних співвідношень і зв'язків між окремими явищами.

36. Специфіка емпіричного знання.

37. Пізнання об'єкта з боку зовнішніх зв'язків; обмеженість сфери застосування отриманого знання.

38. Поняття наукового факту.

39. Факти дійсності і факти науки.

40. Науковий факт як знання про подію або явище, достовірність яких доведена; знання, отримане під час спостережень і експериментів.

41. Роль фактів у науковому пізнанні: створення емпіричної бази для висунення гіпотез і побудови теорій; вирішальне значення в підтвердженні гіпотез (теорій) або їх спростуванні.

42. Теоретичний рівень пізнання дійсності.

43. Проблеми і наукові припущення (гіпотези), що базуються на фактах, а також засновані на них закони, принципи і теорії.

44. Специфіка теоретичного знання.

45. Створення систем знань, теорій, у яких розкриваються загальні зв'язки, формулюються закони; переважає раціональний момент пізнання; відображаються явища і процеси з боку їхніх універсальних внутрішніх зв'язків і закономірностей; систематизуються досліджувані об'єкти.

46. Поняття наукової теорії.

47. Теорія як найбільш розвинена форма наукового пізнання.

48. Теорія як сукупність доведених і об'єднаних в єдину систему понять, категорій, законів, принципів, концепцій, що узагальнено відображають певну область дійсності.

49. Наукова теорія як сукупність понять і суджень стосовно деякої предметної сфери, об'єднаних у єдину систему знань за допомогою певних логічних принципів.

50. Функції теорії (синтетична, пояснювальна, методологічна, прогностична, практична).

51. Метод як засіб отримання наукового знання, як спосіб організації пізнавальних процедур, як система пізнавальних прийомів.

52. Основні функції методу (пізнавальна, експериментально-дослідницька, аналітична, інструментальна).

53. Об'єктивність і суб'єктивність у виборі методів дослідження.

54. Поняття «методологічного негативізму», «методологічного анархізму» та «методологічної ейфорії».

55. Зумовленість результатів дослідження від обраних методів.

56. Спостереження як метод наукового дослідження.

57. Основні вимоги до спостереження, його переваги й недоліки.

58. Метод порівняння.

59. Умови (вимоги до порівняння) і завдання порівняння.

60. Види порівнянь.

61. Метод вимірювання.

62. Вимірювання як визначення числового значення.

63. Основні елементи вимірювання.

64. Поняття похибки вимірювань.
65. Експеримент як метод наукового дослідження.
66. Етапи експерименту.
67. Аксиоматичний метод.
68. Гіпотетико-дедуктивний метод.
69. Гіпотеза і дедукція, виведення висновків.
70. Абстрагування і конкретизація.
71. Метод сходження від абстрактного до конкретного.
72. Основні етапи застосування.
73. Історичний та логічний метод, специфіка його застосування.

Система організації наукової діяльності

1. Поняття актуальності наукового дослідження (потреба у вирішенні конкретної наукової та/або прикладної проблеми).
2. Етапи визначення теми наукового дослідження: огляд літератури, можливості та ресурси дослідника, теоретичне та практичне значення очікуваних результатів.
3. Визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, розуміння відмінності між цими поняттями.
4. Поняття актуальності наукового дослідження (потреба у вирішенні конкретної наукової та/або прикладної проблеми).
5. Етапи визначення теми наукового дослідження: огляд літератури, можливості та ресурси дослідника, теоретичне та практичне значення очікуваних результатів.
6. Визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, розуміння відмінності між цими поняттями.
7. Поняття інформації та її ролі в науковому дослідженні.
8. Основні властивості наукової інформації: адекватність, релевантність, правильність, точність, актуальність.
9. Основні функції наукової інформації: кумулятивна (накопичення знань), комунікативна (передача знань), культурологічна (збереження культурної спадщини), соціальної пам'яті (фіксація досвіду).
10. Первинні джерела інформації.
11. Вторинні джерела інформації.
12. Бібліотечні каталоги (традиційні та електронні).
13. Інформаційно-пошукові системи, ресурси мережі Інтернет (електронні наукові видання, бази даних, репозиторії, архіви).
14. Застосування штучного інтелекту (автоматизація пошуку та швидкої обробки великих обсягів інформації, автоматизація рутинних завдань).
15. Проблеми використання штучного інтелекту (академічна доброчесність, порушення авторських прав, вигадкування даних, непрозорість методик).
16. Поняття методологічної культури.
17. Ознаки методологічної культури: методологічність, методологічна рефлексія, методологічна грамотність, методологічна компетентність,

культура роботи з інформацією.

18. Основні принципи етики наукової діяльності: об'єктивність та неупередженість; відповідальність за результати досліджень; повага до інтелектуальної власності; уникання конфлікту інтересів.

19. Академічна доброчесність.

20. Принципи академічної доброчесності (чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, прозорість).

21. Види порушень академічної доброчесності: плагіат, самоплагіат, фальсифікація, фабрикація, списування, обман, хабарництво.

22. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.

Система організації наукової діяльності

1. Наукова публікація як структурована презентація наукового дослідження, що містить пояснення сутності певної наукової проблеми, методи й результати її дослідження, науково обґрунтовані висновки.

2. Функції наукових публікацій: оприлюднення результатів наукової роботи; встановлення пріоритету автора; свідчення про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми; підтвердження достовірності основних результатів, новизни і наукового рівня дослідження; підтвердження факту апробації та впровадження результатів; фіксації завершення певного стану дослідження або роботи в цілому; забезпечення наукової спільноти первинною науковою інформацією.

7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бержанір А. Л., Запорожець М. О., Кожушко Т. В. Філософія науки та інновацій: навч посіб. Умань: Візаві, 2022. 201 с.
2. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Організація та методологія наукових досліджень: навч. посіб. Харків: Право, 2017. 448 с.
3. Дзьобань О.П. Філософія науки: підруч. Київ; Одеса : Фенікс, 2024. 516
4. Добронравова І. Практична філософія науки: зб. наук. праць. Суми: Унська книга, 2023. 352 с.
5. Карівець І., Кадило А. Сучасна філософія науки: теми й проблеми: навчальний посібник. Львів: Новий світ-2000, 2024. 141 с.
6. Максюта М.Є., Соколова О.М. Філософсько-науковий практикум: контрольні запитання, вправи, тести: навч.-метод. посіб. Херсон: «ОЛДІ ПЛЮС», 2020. 260 с.
7. Мельник В. Цивілізаційні запити та феномен науки. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 480 с.
8. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / за ред. І. С. Добронравової, О. В. Руденко. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
9. Онопрієнко В.І., Онопрієнко М.В. Історія, філософія, соціологія науки і технологій: навч. посіб. для маг. та асп. Київ: ДП Інформ.-аналіт. агенство, 2014. 445 с.
10. Петрушенко В. Гносеологія та епістемологія: навч. пос. Львів: «Новий Світ – 2000», 2020. 209 с.
11. Петрушенко В.Л. Філософія і методологія науки: навч. посіб. Львів: Вид-во Новий світ-2000, 2025. 200 с.
12. Федулова Л. І. Управління інноваціями: підр. Київ: КНТЕУ, 2016. 547 с.
13. Філософські засади наукової діяльності: конспект лекцій / уклад. Б.В. Новіков та ін. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021. 130 с.
14. Філософські основи наукових досліджень / Кисельов М.М. та ін. Київ: Інтерсервіс, 2019. 240 с.
15. Філософські проблеми сучасного наукового пізнання: підруч./ Я.В. Тарароєв та ін. Харків: Видавець Іванченко І.С., 2023. 350 с.
16. Makarov Z.Yu. Revolutionary transformations in modern science: philosophical analysis. Colloquium-journal. 2021. № 16 (103), część 3. P. 24 31.